

КЛЮЧОВІ СКЛАДНИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МЕДИЧНОГО ФАХІВЦЯ

У статті наведено ключові складники професійної компетентності медичного фахівця з позицій компетентнісного підходу. Медична діяльність розглядається як особливий вид соціальної діяльності, спрямованої на виконання професійних обов'язків і надання ефективної медичної допомоги пацієнтам. Пропонується професійну компетентність медичної сестри-бакалавра розглядати як інтегративну якість високомотивованої особистості, що визначається сукупністю професійних знань, умінь і навичок, професійно особистісних якостей, які забезпечують внутрішню готовність здійснювати фахову професійну діяльність згідно з кваліфікаційними вимогами та морально-етичними нормами, що проявляється в реалізації особистісного потенціалу, удосконаленні досвіду та прагненні до безперервного професійного розвитку.

Компетентність фахівців галузі знань “Охорона здоров'я” передбачає безперервне вдосконалення фахових знань і вмінь, підвищення свого професійного рівня впродовж життя, визначення оцінки стану пацієнтів та їхніх потреб, здійснення загального та спеціального догляду й супроводу пацієнтів, надання долікарської допомоги в разі гострих захворювань і нещасних випадків, оволодіння методами обстеження та основними лікувально-діагностичними маніпуляціями, участь у профілактиці захворювань, лікувально-діагностичному процесі та освіті пацієнтів із дотриманням етико-деонтологічних принципів, врахування соціально-економічних чинників розвитку патологічних процесів, сприяння збереженню здоров'я нації, здатність до соціальної взаємодії та міжособистісної комунікації. Медичні фахівці зобов'язані надавати професійну допомогу пацієнтам незалежно від їхнього віку, статі, характеру захворювання, національної належності, освіти, соціального статусу, релігійних, політичних переконань, культурного походження тощо.

Ключові слова: професійна компетентність, безперервний професійний розвиток, компетентнісний підхід, медичні сестри-бакалаври.

Сьогодні в Україні професія фахівця спеціальності 223 “Медсестринство” галузі знань “Охорона здоров'я” є затребуваною через погіршення здоров'я нації та потребу розв'язання багатьох медичних проблем і задоволення нагальних потреб людей, що виникають під час їх захворювання різного характеру. Одним із найважливіших складників системи охорони здоров'я є паліативна допомога, що забезпечує реалізацію прав людини на максимально можливе зменшення болю, страждань і гідне завершення життя.

Реформування суспільних відносин, модернізація системи медичної освіти та розроблення стандартів вищої освіти висувають нові вимоги до якості підготовки медичних фахівців. Національна освітня парадигма спрямована на реалізацію основних положень і принципів Болонської декларації з метою формування у випускників закладів вищої медичної освіти професійної компетентності як визначального критерію якісної підготовки професіоналів. На сучасному етапі зростає потреба в розвинених, компетентних спеціалістах, які спроможні будувати взаємодію з урахуванням принципів гуманізації, що вимагає від них упевненості в собі, здатності до саморозвитку та самореалізації. Конкурентоспроможний фахівець має бути професіоналом своєї справи, не відчувати напруженості та тривожності під час здійснення професійної діяльності.

Формування компетентних сестер медичних – бакалаврів спеціальності 223 “Медсестринство” сьогодні набуває дедалі більшої актуальності через зростання рівня вимог соціуму до професіоналізму медичних працівників та якості медичних послуг. Забезпечення кваліфікованої медичної допомоги населенню є одним із пріоритетних завдань держави, про що зазначається у ст. 49 Конституції України. Запровадження системи страхової медицини вимагає посилення вимог саме до формування професійної компетентності медичних працівників. Через це відбуваються процеси модернізації вищої медичної освіти. З урахуванням компетентнісного підходу активно розробляються нові освітні програми та державні освітні стандарти.

Незважаючи на це, дотепер немає єдиного переліку компетентностей, складників професійної компетентності, якими повинен володіти медичний фахівець освітнього ступеня “бакалавр”. На жаль, у наукових джерелах співіснують різні тлумачення поняття “компетентність” бакалаврів медицини, по-різному визначаються її структурні компоненти, критерії та показники.

Науково-теоретичне опрацювання публікацій українських і зарубіжних науковців засвідчує активне розроблення таких аспектів зазначеної проблеми дослідження: *професійна компетентність як компонент професіоналізму* (В. Адольф, І. Зязюн, А. Маркова, А. Рацул, О. Реан, К. Bridis, Н. Schaerer та інші); *визначення сутнісних ознак і структури професійної компетентності* (В. Краєвський, В. Луговий, А. Хуторський, Ю. Шапран та інші); *з'ясування психологічних аспектів формування професійної компетентності* (І. Бех, А. Маркова, Л. Мітіна, Ю. Швалб та інші); *розроблення компетентнісної моделі підготовки фахівців* (В. Болотов, В. Введенський, В. Серіков, П. Станкевич та інші); *діагностика професійної компетентності* (О. Кофанова, Р. Матюшова, Т. Савичева, Н. Чистякова, О. Штепа та інші). Питання формування професійної компетентності студентів медичних закладів освіти, які готують спеціалістів ступенів “бакалавр” і “магістр”, розглядається в працях А. Арасланової, Л. Васильєвої, Л. Дудікової, О. Постнікової і Н. Константиновської, К. Спаської, О. Усовича та інших.

Мета статті полягає у визначенні ключових складників професійної компетентності сестер медичних – бакалаврів із позицій компетентнісного підходу.

У дослідженнях О. Слюсаренко “компетентність” виступає як самостійна реалізована спроможність, яка зумовлена набутими знаннями та життєвим досвідом, цінностями і здібностями, розвиненими в результаті пізнавальної діяльності та освітньої практики. Автор доводить, що це спосіб існування знань, вмінь, освіченості, який сприяє особистісній самореалізації; ознака особистості, що є ширшою за знання, вміння та навички. Компетентність, на думку автора, передбачає не лише набуті й цілеспрямовані вміння, а й можливість їхньої реалізації та застосування на практиці. Отже, поняття компетентності безпосередньо пов’язане з виконанням складних практичних завдань, що потребують не лише відповідних знань і вмінь, а й їх застосування на практиці. Отже, О. Слюсаренко вважає компетентність інтегральною характеристикою якості особистості, результативним блоком опанування досвідом, знаннями, вміннями на поведінковими реакціями, що передбачає здатність успішно задовольняти індивідуальні та суспільні потреби, ефективно діяти і продуктивно виконувати поставлені завдання [8, с. 290].

В. Огарьов розглядає “компетентність” як оцінну категорію, що характеризує людину як суб’єкта спеціалізованої діяльності, де розвиток здібностей дає можливість виконувати кваліфіковану роботу й ухвалювати певні рішення у проблемних ситуаціях, що призводять до раціонального й успішного досягнення запланованої мети. У склад компетентності, на його думку, входять п’ять компонентів: розуміння сутності явищ під час розв’язування завдань і проблем; ґрунтовні знання та вміння в певній галузі; здатність обирати способи дій, що адекватні конкретним обставинам; відповідальність за отримані результати; спроможність вчитись і вносити корективи у процес досягнення мети [6, с. 10].

Узагальнюючи сутність поняття “компетентність”, Ю. Татур визначає такі його сутнісні ознаки:

- інтегральна властивість, характеристика особистості;
- характеристика успішної діяльності в певній галузі;
- здатність людини реалізувати свій людський потенціал під час професійної діяльності.

Науковець зазначає важливу роль у формуванні фахівця його ціннісно-змістової орієнтації. Від доводить, що компетентність є сумою вмінь, що помножена на морально-вольові якості людини, її мотивацію й прагнення. Автор акцентує увагу на збиральному, інтегративному характері поняття “компетентність”.

Отже, поняття “компетентність” ширше за поняття “знання, уміння та навички” і містить їх у собі та охоплює морально-вольові якості медичного фахівця, його мотивацію й прагнення, здібності, здатності, готовність до діяльності та безперервного професійного розвитку.

Компетентність є результатом набуття компетенції. Найбільш поширеним у сучасній психолого-педагогічній літературі є визначення компетенції Н. Бібік як відчуженої від суб’єкта, наперед заданої соціальної норми (вимоги) до освітньої підготовки учня, необхідної для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто *соціально закріпленій результат* [4, с. 409].

Із позиції І. Зимньої, компетенції – це “*певні внутрішні, потенційні, приховані психічні новоутворення* (знання, уявлення, програми (алгоритми) дій, системи цінностей і відношень), які згодом виявляються в компетентностях людини [5, с. 23]”.

Отже, у дослідженнях сучасних науковців компетенції розглядаються як: соціально закріпленій освітній результат; здатність і готовність застосовувати знання та вміння під час розв’язання фахових завдань у різноманітних галузях; психічні утворення, які дають можливість особистості ефективно здійснювати професійну діяльність; сукупність знань, вмінь і навичок, яка дає змогу ставити мету й досягати її тощо.

У сучасних наукових статтях часто автори вживають поняття “компетенція” і “компетентність” як синонімічні та обґрунтовують свою позицію недосконалістю перекладу слова “competence” в іноземних виданнях.

У нашому дослідженні притримуємося позиції, що зазначені дефініції потрібно розмежувати. Нам імпонує підхід до визначення поняття “компетенція”, запропонований А. Савенковим, який виділяє два види компетентності – формальну і реальну. Компетенція, що розглядається як обсяг повноважень заданої соціальної норми – це формальна компетентність. Вона поширена в таких сферах, як юриспруденція, дипломатія, управління, а також подібних до них видах діяльності й науках, де провідними є наявність або відсутність офіційних повноважень із метою реалізації визначених функцій. Із цього погляду компетентність – це особливість сприймання людини іншими людьми. Визнання компетентності людини аналогічно досягненню певного соціального статусу, що дає право називати його компетентним фахівцем (Р. Стернберг). “Реальну компетентність” можна співвіднести з досягнутим у процесі життя професійним досвідом [7, с. 119–122].

Визначаючи сутність понять “компетентність” і “професійна компетентність бакалаврів медицини” у нашому дослідженні, спиралися на особливості медичної діяльності. Л. Дудікова зазначає, що фахову медичну діяльність потрібно розглядати як особливий вид соціальної діяльності, спрямованої насамперед на надання медичної допомоги пацієнтам і на передавання накопиченого досвіду від старших поколінь до молодших із метою підготовки їх до виконання професійних обов’язків у суспільстві. Автор визначає поняття “компетентність” як досконале знання своєї справи, всіх процесів, явищ, зв’язків, можливих способів її виконання. У зміст компетентності науковець включає також рівень загальноосвітньої та професійної освіти, вміння акумулювати професійний і життєвий досвід, знання форм, методів і засобів впливу на особистість, можливих наслідків цього впливу [3, с. 40]. Вважаємо, що в медсестринському процесі значну роль

відіграє сестра медична, яка у своїй діяльності вимушена контактувати з людьми різного віку, соціального походження, стану здоров'я, з різними стадіями захворювання. Отже, *професійна компетентність сестри медичної* визначається сукупністю професійних знань, умінь і навичок, професійно-особистісних якостей, що забезпечують внутрішню готовність здійснювати професійну діяльність згідно із кваліфікаційними вимогами та морально-етичними нормами.

Л. Васильєва наголошує, що професійна компетентність медичного працівника формується вже на стадії професійної підготовки фахівця у стінах закладу освіти. Навчання є процесом формування якісних основ професійної компетентності на засадах діяльній позиції суб'єкта у співвідношенні з розвитком ціннісної сфери особистості. Автор наголошує, що професійна компетентність медичного фахівця передбачає наявність творчого складника, що характеризується новизною в професійній діяльності і може проявлятися в особистісній і професійній сферах діяльності [2]. А. Арасланова результативність формування професійної діяльності випускника медичного коледжу вбачає в можливості працювати самостійно, формувати мету власної професійної діяльності, концентрувати увагу на виявленні та розв'язанні професійно-орієнтованих завдань, використовувати новітні технології навчання, в умінні плідно співпрацювати, планувати та якісно здійснювати свою професійну діяльність на підґрунті милосердя, толерантності, емпатії, з урахуванням вимог організації, вміння бачити та реально оцінювати власну професійну діяльність із позицій її ефективності та цілеспрямованості [1, с. 127].

Професійну компетентність медичного фахівця (бакалавра медицини, сестри медичної) розглядаємо як інтегративну якість високомотивованої особистості, що визначається сукупністю професійних знань, умінь і навичок, професійно-особистісних якостей, які забезпечують внутрішню готовність здійснювати професійну діяльність згідно із кваліфікаційними вимогами та морально-етичними нормами, що проявляється в реалізації особистісного потенціалу, удосконаленні досвіду та прагненні до безперервної самоосвіти.

Професійна компетентність бакалаврів медицини передбачає здатність до застосування професійних стандартів і нормативно-правових актів у повсякденній медичній практиці, вміння задовольняти потреби пацієнта протягом різних періодів життя (зокрема, процес умирання), шляхом обстеження, діагностики, планування та виконання медичних втручань, оцінювання результату та корекції індивідуальних планів догляду та супроводу пацієнта. Одними з основних компетентностей є здатність до самоменеджменту у професійній медичній діяльності, співпраці з пацієнтом, його оточенням, з іншими медичними й соціальними працівниками на засадах сімейно-орієнтованого підходу, враховуючи особливості здоров'я або перенесені хвороби та фізичні, соціальні, культурні, психологічні, духовні чинники і фактори довкілля, здійснювати освіту пацієнта.

У межах професійної компетентності сестри медичної – бакалаври повинні досконало використовувати сукупність професійних навичок (умінь) під час підготовки та проведення діагностичних досліджень і застосування фармакологічних засобів у професійній діяльності. Гарантувати безпеку пацієнта, дотримуватися принципів інфекційної та особистої безпеки, зберігати здоров'я у процесі здійснення догляду, виконання маніпуляцій, процедур, під час переміщення та транспортування пацієнта, надання екстреної медичної допомоги. Фахово застосовувати сукупності втручань і дій для забезпечення пацієнту гідного ставлення, конфіденційності, захисту його прав, фізичних, психологічних і духовних потреб на засадах транскультурального медсестринства, толерантної та неосудної поведінки.

Медичний фахівець повинен виявляти співчуття і повагу до життя пацієнта. Він зобов'язаний поважати право пацієнта на полегшення страждань відповідно до сучасного рівня медичних знань. Бакалавр медицини відповідальний, у межах своєї компетенції, за забезпечення прав пацієнта, проголошених Всесвітньою медичною асоціацією, Всесвітньою організацією охорони здоров'я та нормативною законодавчою базою України, повинен із повагою ставитися до права вмираючого на гуманне ставлення та гідну смерть. Він зобов'язаний досконало володіти необхідними знаннями та вміннями в галузі паліативної медичної допомоги, що надає вмираючому можливість гідно закінчити життя. Серед його професійних обов'язків важливу роль відіграє запобігання та полегшення страждань, пов'язаних із процесом вмирання, надання вмираючому та його родині належної психологічної підтримки, дотримання медичної етики у власній поведінці, виявлення щирого співчуття до пацієнтів, вміння розраджувати їх. Навмисні дії медичного працівника з метою припинення життя вмираючого пацієнта (евтаназія), навіть на його прохання, є неприпустимими. Він зобов'язаний ставитися шанобливо до померлого пацієнта, враховувати національні та релігійні звичаї.

Висновки. Отже, професійну компетентність бакалавра медицини розглядаємо як інтегративну якість високомотивованої особистості, що визначається сукупністю професійних знань, умінь і навичок, професійно-особистісних якостей, які забезпечують внутрішню готовність здійснювати професійну діяльність, що проявляється в реалізації особистісного потенціалу, удосконаленні досвіду та прагненні до безперервної самоосвіти. Подальші дослідження варто спрямувати на забезпечення методичного і технологічного інструментарію формування професійної компетентності сестер медичних – бакалаврів.

Використана література:

1. Арасланова А. Педагогические условия формирования культуры профессионального общения студентов медицинского колледжа. *Вестник Башкирского университета*. 2007. Вып. 2. С. 125–128.
2. Васильева Л. Компетентностная модель выпускника медицинского колледжа. *Проблемы и перспективы развития образования: материалы I Междунар. науч. конф.* Пермь : Меркурий, 2011. С. 7–9.
3. Дудикова Л. Особливості формування етнокультурної компетентності майбутніх лікарів в умовах глобалізації. *Наукові записи. Сер. Педагогіка*. 2012. Вип. 4. С. 7–9.
4. *Енциклопедія освіти / за ред. В. Кремень*. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Зимняя И. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании: авторская версия. Москва : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 40 с.
6. Огарев В. Компетентное образование: социальный аспект. Санкт-Петербург : РАИ ИОВ, 1995. 197 с.
7. Савенков А. Педагогическая психология : учеб. для студ. высш. учебн. заведений . Москва : Академия, 2009. 240 с.
8. Слюсаренко О. Кваліфікаційна критеріальність компетентності: понятійно-методологічні аспекти. *Філософія освіти*. 2009. Вип. 1–2 (8). С. 287–298.

References:

1. Araslanova A. (2007) Pedagogicheskie usloviya formirovaniya kul'turyi professionalnogo obscheniya studentov meditsinskogo kolledzha [Pedagogical conditions of formation of culture of professional communication of students of medical college]. *Vestnik Bashkirskogo universiteta*, Vyip. 2. 125-128 s. [in Russian].
2. Vasileva L. (2011) Kompetentnostnaya model vyipusknika meditsinskogo kolledzha [Competence model of a medical college graduate]. Perm: Merkuriy. 7-9 s. [in Russian].
3. Dudikova L. (2012) Osoblyvosti formuvannya etnokulturnoi kompetentnosti maibutnix likariv v umovakh hlobalizatsii [Features of formation of ethnocultural competence of future doctors in the conditions of globalization]. *Naukovi zapysy. Ser. Pedagogika*. Vyp. 4. 7-9 s. [in Ukrainian].
4. Kremen V. (Ed.). (2008) [Encyclopedia of Education]. Kyiv : Yurinkom Inter. 1040 s. [in Ukrainian].
5. Zimnyaya I. (2004) Klyucheveye kompetentnosti kak rezultativno-tselevaya osnova kompetentnostnogo podhoda v obrazovanii [Key competencies as a result-based basis of the competency approach in education]. Moskva : Issledovatel'skiy tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov. 40 s. [in Russian].
6. Ogarev V. (1995) Kompetentnoe obrazovanie: sotsialnyiy aspekt [Competent education: social aspect]. Sankt-Peterburg: RAI IOV. 197 s. [in Russian].
7. Savenkov A. (2009) Pedagogicheskaya psihologiya [Pedagogical psychology]. Moskva : Akademiya. 240 s. [in Russian].
8. Sliusarenko O. (2008) Kvalifikatsiina kryterialnist kompetentnosti: poniatiino-metodolohichni aspekty [Qualification criterion of competence: conceptual and methodological aspects]. *Filosofia osvity*. Vyp.1-2 (8). 287-298 s. [in Ukrainian].

Bilyk L. V. Key components of a medical specialist's professional competence

The article presents the key components of the professional competence of a medical specialist in terms of a competence approach. Medical activity is considered as a special type of social activity aimed at performing professional duties and providing effective medical care to patients. It is proposed to consider the professional competence of the bachelor nurse as an integrative quality of a highly motivated person, determined by a set of professional knowledge, skills and abilities, professionally personal qualities, ensuring internal readiness to carry out professional activities in accordance with qualification requirements, moral and ethical standards. It is manifested in the realization of personal potential, improvement of experience and the desire for continuous professional development.

The competence of specialists in the field of knowledge "Healthcare" involves the continuous improvement of professional knowledge and skills, evaluating their professional level throughout life, the assessment of the patient's condition and needs, general and special care and support of patients, provision of pre-hospital care in acute diseases and accidents, mastering the methods of examination and basic therapeutic and diagnostic manipulations; participation in disease prevention, treatment and diagnostic process and education of patients in compliance with ethic and deontological principles; taking into account socio-economic factors in the development of pathological processes, preserving the health of the nation, manifestation of the ability to social interaction and interpersonal communication.

Medical professionals are obliged to provide professional care to patients regardless of their age, gender, nature of the disease, nationality, education, social status, religious, political beliefs, cultural background, etc.

Key words: professional competence, continuous professional development, competence approach, bachelor nurses.